

УДК 658.152-043.86:631.11

Кучер Р.-Д. А.

аспірант,

Національний інститут стратегічних досліджень

ІНВЕСТИЦІЙНА БЕЗПЕКА АГРОПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА: СИСТЕМНИЙ ПІДХІД

Необхідність удосконалення інституційних механізмів забезпечення інвестиційної безпеки агропромислового виробництва України обумовлена відсутністю або низьким рівнем дієвості окремих інститутів системи інвестиційної безпеки. Йдеться про мережу державних і недержавних інституцій підтримки і стимулювання розвитку інвестиційної діяльності, формування ресурсного та венчурного фінансово-інвестиційного забезпечення, здатних функціонувати ефективно.

У статті проаналізовано основні концептуальні засади та сутність інвестиційної безпеки агропромислового виробництва. З'ясовано системні аспекти формування інвестиційної безпеки агропромислового виробництва. З метою активізації інноваційної діяльності в Україні визначено комплекс заходів, що забезпечуватимуть розширене відтворення в інвестиційній сфері АПК.

Ключові слова: інвестиційна безпека, агропромислове виробництво, система, ресурсний потенціал.

Постановка проблеми. Інвестування в сільське господарство є однією з найефективніших стратегій підвищення стійкості національної економіки. У сформованих соціально-економічних умовах головною загрозою для розвитку аграрного сектора України і його модернізації є деформація як національної економіки, так і агропромислового комплексу, пов'язана з порушенням структури виробництва матеріально-технічних ресурсів, диспаритетом у цінових відносинах, розривом кооперативних та інтегрованих зв'язків. З точки зору продовольчої безпеки, збереження такої тенденції посилює ймовірність надмірної залежності країни від світового ринку, імпорту продовольства і продукції машинобудування, розпродажу природних багатств, включаючи стратегічні ресурси. Очевидно, що відновлення аграрного сектора української економіки неможливе без зростання інвестиційної активності в галузях АПК, перспективи технічного переозброєння, модернізації виробництва. Ускладнення

структури інвестування в умовах трансформації економіки аграрного сектора України, розширення сфер супроводжується загрозами економічній безпеці країни, що підвищує значення інвестиційного процесу. Оскільки немає єдиних дієвих механізмів нейтралізації даних загроз, інвестиційний процес передбачає перехід до нової системи регулювання, яка діятиме на основі принципів економічної безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми формування теоретичних засад забезпечення економічної безпеки і, зокрема, інвестиційної безпеки держави достатньо широко висвітлені у роботах зарубіжних і вітчизняних вчених О. Барановського, І. Бінько, З. Варналія, В. Гейця, Б. Губського, В. Кириленко, О. Ладюк, В. Шлемко та ін. В більшості випадків у центрі їхньої уваги перебувають окремі питання, пов'язані насамперед із визначенням сутності та природи інвестиційної безпеки шляхом аналізу чинників, умов та критеріїв інвестиційної безпеки.

В аграрній сфері методологічні основи управління інвестиційними процесами досліджувались О. Гудзинським, Б. Данилишиним, О. Дацієм, С. Іванютою, М. Коденською, П. Макаренком, П. Музикою, М. Садиковим, І. Топіхою, Л. Федуловою, А. Юзефовичем. У їхніх наукових працях розкрито економічні аспекти механізму управління інвестиційними процесами в аграрному виробництві. Водночас, недостатньо уваги приділено дослідженню формування та розвитку системи інвестиційної безпеки держави і науковому обґрунтуванню інституційних механізмів та інструментів управління інвестиційною безпекою на всіх рівнях системної ієрархії управління економікою.

Формування цілей статті. Метою даного дослідження є визначення сутності інвестиційної безпеки агропромислового виробництва з точки зору системного підходу.

Виклад основного матеріалу. Економічна безпека аграрного сектора економіки – це функціональна система, що об'єднує відносини та інтереси її учасників залежно від загроз, дія яких є різновекторною і може спричинити недотримання порогових параметрів продовольчої безпеки [1, с. 15]. На думку Н. Кулагіної, стійке функціонування АПК забезпечується в результаті пошуку механізмів компромісу між дотриманням національних інтересів країни, продовольчою безпекою та ризиками, що і гарантує економічну безпеку аграрної галузі як системи економічних інтересів.

Інвестиційна безпека, згідно з методикою Національного інституту проблем міжнародної безпеки при Раді національної безпеки та оборони України щодо оцінювання рівня економічної безпеки, – це «...такий рівень інвестування економіки,

який забезпечував би її розширене відтворення, реструктуризацію та технологічне переозброєння» [2, с. 14].

У «Методиці розрахунку рівня економічної безпеки України», виданій Міністерством економічного розвитку і торгівлі України, інвестиційна безпека розглядається як рівень національних та іноземних інвестицій при оптимальному їх співвідношенні, здатний забезпечити довгострокову позитивну економічну динаміку за умови створення інноваційної інфраструктури адекватних інноваційних механізмів та належного рівня фінансування науково-технічної сфери [3]. Державне регулювання інвестиційної складової економічної безпеки – це комплекс форм і способів, що забезпечують створення в економіці раціональних пропорцій між споживанням, нагромадженням та інвестуванням; об'єднання державних і приватних інтересів; сполучення прогнозування, індикативного регулювання і заходів державного впливу на інвестиційний ринок. Таким чином, держава впливає на інвестиційну складову економічної безпеки шляхом регулятивних заходів.

Існує також визначення інвестиційної безпеки, запропоноване В. Кириленком, як спроможності підтримувати виробничі нагромадження та вкладення капіталу на тому рівні, який забезпечує необхідні темпи розширеного відтворення, реструктуризацію та технологічне переозброєння економіки [4, с. 56]. Деякою мірою механізм інвестиційного забезпечення економічної безпеки можна розглядати, як комплексну діяльність з формування системи взаємозв'язків і взаємозалежностей між динамікою інвестиційних процесів та станом безпеки певної соціально-економічної системи [5, с. 29]. Залежність елементів інвестиційного процесу, коли зміна одного з них викликає зміну іншого, визначає цілісність механізму інвестиційної безпеки аграрного сектора держави. Крім того, цілісність є мірилом зрілості цього механізму, певним показником рівня його розвитку [6, с. 82].

У своїй праці О. Власюк трактує поняття економічної безпеки з точки зору системного підходу, він визначає її як систему, здатну забезпечити стійкість економіки до негативних зовнішніх і внутрішніх чинників, а також сприятиме її поступовому розвитку [7, с. 86]. Згідно із принципом системності, можна констатувати, що інвестиційна безпека є структурним елементом економічної безпеки і може розглядатися як окрема підсистема.

Інвестиційна безпека аграрного виробництва розглядається нами як складна, безперервно відтворювана система, елементами якої є всі його ресурсні компоненти (природний, трудовий, фінансовий, підприємницький, інформаційний, матеріально-

технічний, технологічний, інституційний), а зв'язки між ними визначаються соціальними, економічними, політичними, інфраструктурними та іншими чинниками, що зумовлюють функціонування і розвиток аграрної економіки. Такий підхід означає, що інвестиційна безпека агропромислового виробництва як система перебуває в певному середовищі, яке можна розділити на дві складові – фізичне середовище (географічне розташування, клімат, споживачі, партнери, конкуренти та ін.) і абстрактне середовище (правова система, традиції і норми поведінки, рівень освіти і т.п.) [8, с. 86].

Система ресурсного потенціалу аграрного виробництва є досить обмеженою, хоча й складною системою. Зазначені обмеження диктуються, насамперед, природними та соціально-демографічними умовами сільського господарства. Складна єдність процесів взаємодії досліджуваної нами системи з середовищем в теорії систем визначається сукупністю різноманітних різнорівневих комунікацій і відповідає системній закономірності комунікативності [9], одним з аспектів реалізації якої є формування певної ієрархії систем. У даному випадку йдеться про ієрархічну структуру інвестиційної безпеки аграрного виробництва. Зокрема, можна розглядати рівні світ-країна-регіон-район-підприємство. Необхідно також розглядати закономірність комунікативності і в напрямку «всередину» досліджуваної системи ресурсів відносно її підсистем і компонентів. Роль комунікативної складової у процесах функціонування і розвитку інвестиційної безпеки сьогодні стрімко зростає, що пов'язано із процесами глобалізації, зокрема зі вступом України до Світової організації торгівлі [9].

Емерджентний ефект системи інвестиційної безпеки аграрного виробництва проявляється у забезпеченні сприятливих умов для сталого розвитку аграрного сектора економіки країни. Специфіка формування, розвитку і відтворення ресурсного потенціалу аграрного виробництва полягає, крім галузевих структурних характеристик, і в особливостях управління процесами його формування, розвитку, відтворення і реалізації. Формування і використання деяких його компонент є керованим процесом, інших – некерованим, третіх – умовно керованим внаслідок природно-штучного характеру досліджуваної нами системи. Отже, потрібно розмірковувати про параметри функціонування та управління системою інвестиційної безпеки аграрного виробництва як «...сукупності умов, що характеризують режим роботи системи» [8, с. 114], можливості та обмеження управління, зумовлені зовнішніми і внутрішніми умовами системи аграрних ресурсів. Крім того, ці умови істотно варіюють у просторі і в часі. Частина обмежень є базовими (глобальними) – природні та соціально-демографічні.

Інші є менш жорсткими і в певному сенсі мають локальний характер (кадри, технології, фінанси та ін.).

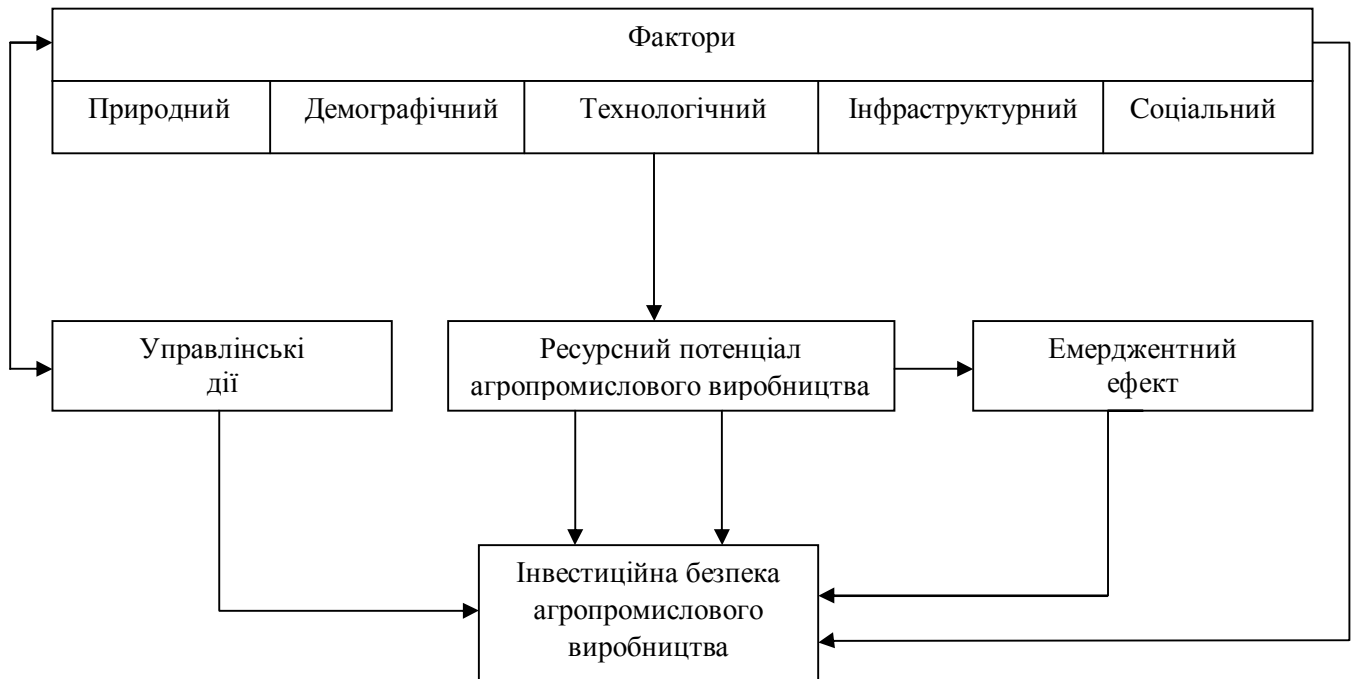

Рис. 1. Системні аспекти формування інвестиційної безпеки агропромислового виробництва

Складено за [8, с. 115]

Відзначимо, що ця схема придатна для всіх ієрархічних рівнів аграрного виробництва – від загальнодержавного до рівня конкретного сільськогосподарського підприємства. Управлінські чинники на систему інвестиційної безпеки аграрного виробництва на рівні держави, на наш погляд, мають три основні аспекти. Перший з них – факторотвірний – управління через формування відповідного середовища (зовнішнього і внутрішнього). Цей аспект стосується і політичної компоненти, і фінансової, і екологічної. Другий – власне ресурсотвірний, формування не усіх факторів аграрного виробництва є керованим, наприклад, природно-кліматичного. Частина згаданих процесів є обмежено керованою, зокрема, земельні ресурси в їх якісному та кількісному аспектах. Третій – це реалізація ресурсного потенціалу, адже навіть оптимальний ресурс недовий без належного його використання.

Досліджуваний нами системний об'єкт як соціально-економічна система значною мірою може бути віднесений до штучних систем, тому при її формуванні та відтворенні слід керуватися наступними принципами: орієнтація на природні умови господарювання; соціальна відповідальність і значущість; функціональна визначеність; вдосконалення структури і процесів; облік факторів зовнішнього середовища;

ефективність функціонування; постійний аналіз стану і тенденцій розвитку для забезпечення превентивного характеру управління [10, с. 37].

Ефективна реалізація та розвиток ресурсного потенціалу аграрного виробництва нерозривно пов'язані з функціонуванням та розвитком інвестиційної безпеки АПК загалом, що не тільки визначає його цільове призначення та основні параметри, але й динамічні характеристики. У зв'язку з цим, необхідні регулярний аудит ресурсного потенціалу в цілому та його основних компонент, корегування цілей та забезпечення реалізації його функціонального призначення, відповідні безперервно мінливим умовам і вимогам.

Відтворення ресурсного потенціалу аграрного виробництва регіону має органічний цілісний характер, що пояснюється його безпосередньою інтегрованістю в природне середовище. Його цілісність проявляється в тому, що зміни в одній або декількох компонентах тою чи іншою мірою неминуче відбиваються на стані інших компонент. Це вказує на особливу значимість структурних характеристик ресурсного потенціалу аграрного виробництва [11, с. 156]. Ресурсний потенціал аграрного виробництва має органічно йому властивий циклічний характер відтворення, обумовлений природними чинниками. У зв'язку з цим варто згадати про сезонні відтворювальні процеси, тому й наведена послідовність дій також повинна мати циклічну організацію. Важливим методичним та практичним аспектом є розбіжність темпів процесів відтворення різних компонент ресурсного потенціалу аграрного виробництва. Для того, щоб ці розбіжності не провокували неприпустимих системних протиріч і проблем, необхідним є їх ефективний облік з використанням прогностичних методів під час проведення системного аналізу стану і тенденцій розвитку досліджуваного ресурсного потенціалу.

Питання керованості процесами формування, розвитку і реалізації інвестиційного потенціалу сільськогосподарського виробництва розглядаємо в контексті ентропійних закономірностей – зростання та спадання ентропії або негентропії в системі аграрних ресурсів, оскільки вони визначають керованість системи, її стан і здатність до розвитку. Зазначимо аспекти, пов'язані з негентропійними тенденціями. Управління ресурсним потенціалом є необхідною умовою ефективності його використання. Структурні та кількісні характеристики потенціалу визначають рівень його соціальної та інвестиційної ефективності. Водночас у процесах розвитку економіки, що несумісні з жорсткою регламентацією, потрібно враховувати ентропійні тенденції, ентропійний вплив зовнішнього середовища,

особливо природно-кліматичні умови. Це обмежує регуляторні можливості у формуванні та реалізації аграрного ресурсного потенціалу, проте не означає безперспективність управління відповідними процесами.

Надзвичайно важливо враховувати і принцип компенсації ентропії – зменшення ентропії в одній частині системи ресурсного потенціалу аграрної галузі відбувається за рахунок її збільшення в інших. Так, зокрема, збільшення технічного устаткування виробництва призводить до необхідності змін у його кадровій складовій, що провокує певні соціальні флуктуації в аграрній сфері.

До того ж, ґрунтуючись на закономірності підвищення рівня досконалості систем, треба розуміти прагнення до зменшення кількісних ресурсних характеристик системи при збереженні значень параметрів її функціонування. Однак, цей принцип треба сприймати, на наш погляд, з обов'язковим урахуванням компенсації ентропії і системної закономірності еквіфінальності. Адже навіть при максимально ефективному використанні ресурсів їх кількісні та структурні характеристики повинні бути адекватними можливостям і завданням аграрного виробництва.

Необхідно вказати на ознаки принципу Ле-Шательє [48, с. 169], згідно з яким при зовнішньому впливі на систему, який порушує її рівновагу, виникають реактивні процеси, що протидіють, нейтралізуючи його. Цей принцип пов'язаний з механізмом гомеостазису системи і є дуже важливим з огляду на роль аграрного виробництва для соціуму як з точки зору його життєзабезпечення і продовольчої безпеки, так і гарантування необхідного рівня конкурентоспроможності вітчизняної аграрної економіки в умовах глобалізації, підвищення ролі агропродовольчих ринків.

Висновки. Управління формуванням, розвитком і реалізацією системи забезпечення інвестиційної безпеки агропромислового виробництва – це постійне визначення і підтримка необхідного балансу між систематизацією та факторизацією його підсистем, які прогресують. Прихильність лише до однієї з цих тенденцій априорі деструктивна. З одного боку, відповідні процеси потребують управління, а з іншого – без певної свободи дій немає належної гнучкості і стійкості. До того ж, можливості управління природною складовою аграрного ресурсного потенціалу має природні обмеження, що позначається на обмежувальних умовах для інших компонент ресурсного потенціалу аграрного виробництва. Необхідно зосередитися на розширеному відтворенні, що диктується необхідністю розвитку вітчизняного агропромислового комплексу в умовах жорсткої конкурентної боротьби на

агропродовольчих ринках та соціально-економічної глобалізації. Відтворювальні процеси потрібно забезпечувати комплексом заходів:

– оцінка стану системи інвестиційної безпеки - з'ясовуються кількісні та структурні невідповідності цільовим характеристикам, виявляються їх причини, визначаються напрями відтворювальної діяльності з урахуванням усунення виявленої асиметрії;

– розробка плану відтворення комплексу заходів з інвестиційної безпеки агропромислового виробництва;

– розробка заходів щодо забезпечення та управління відтворювальними процесами в аграрній галузі;

– забезпечення контролю відтворювальної діяльності інвесторів в АПК.

Список використаної літератури

1. Кулагина Н. А. Теория и методология экономической безопасности агропромышленного комплекса: автореф. дис. на соискание ученой степени д-ра экон. наук: спец. 08.00.05 "Экономика и управление народным хозяйством (экономическая безопасность)" / Н. А. Кулагина – Москва, 2012. – 45 с.
2. Про затвердження Методики розрахунку рівня економічної безпеки України № 60: наказ Міністерства економіки України від 02.03.2007 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua>.
3. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://cct.com.ua/2013/29.10.2013_1277.htm.
4. Кириленко В. І. Інвестиційна складова економічної безпеки: монографія / В. І. Кириленко. – К.: КНЕУ, 2005. – 232 с.
5. Сухоруков А. І. Інвестування української економіки : [монографія] / [за ред. А. І. Сухорукова]. – К.: Національний інститут проблем міжнародної безпеки, 2005. – 440 с.
6. Мартиненко В. П. Державне управління інвестиційним процесом в Україні: [монографія] / В. П. Мартиненко; Національна акад. держ. управління при Президентові України. – К.: Вид-во НАДУ, 2005. – 296 с.
7. Власюк О. С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку / О. С. Власюк; Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки при Раді нац. безпеки і оборони України. – К., 2008. – 48 с.

8. Вдовин В. М., Суркова Л. Е., Валентинов В. А. Теория систем и системный анализ: М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и Ко», 2010. – 640 с.
9. Байдаков А. Н., Запорожец Д. В. Системные аспекты развития предпринимательства в мобильной связи // Региональная экономика: теория и практика. – Финансы и кредит. – М., 2009. – №23. – С. 2-8.
10. Шуваев А. В., Дешевова Н. В. Инновационные подходы к воспроизводственному процессу ресурсного потенциала // Научный журнал «Сфера услуг», Краснодар. – 2011. – №2. – С. 36-44.
11. Дешевова Н. В., Чердниченко О. А. Кластерная стратегия развития как средство повышения конкурентоспособности экономики региона // Теоретический и научно-методический журнал «Вестник университета». М.: ГОУВПО «Государственный Университет Управления», 2010. - №25. – С. 154-158.

**КУЧЕР Р.-Д. А. ИНВЕСТИЦИОННАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ
АГРОПРОМЫШЛЕННОГО ПРОИЗВОДСТВА: СИСТЕМНЫЙ ПОДХОД**

Необходимость совершенствования институциональных механизмов обеспечения инвестиционной безопасности агропромышленного производства Украины обусловлена отсутствием или низким уровнем действенности отдельных институтов системы инвестиционной безопасности. Речь идет о сети государственных и негосударственных институтов поддержки и стимулирования развития инвестиционной деятельности, формирования ресурсного и венчурного финансово-инвестиционного обеспечения, способных функционировать эффективно.

В статье проанализированы основные концептуальные основы и сущность инвестиционной безопасности агропромышленного производства. Определены системные аспекты формирования инвестиционной безопасности агропромышленного производства. С целью активизации инновационной деятельности в Украине сформирован комплекс мероприятий, которые будут обеспечивать расширенное воспроизводство в инвестиционной сфере АПК.

Ключевые слова: инвестиционная безопасность, агропромышленное производство, система, ресурсный потенциал.

KUCHER R.-D. A. INVESTMENT SECURITY OF AGROINDUSTRIAL PRODUCTION: A SYSTEMATIC APPROACH

The need to improve institutional mechanisms to ensure investment security agro-industrial production Ukraine is due to the lack or low level of effectiveness of individual institutions investment security systems. It is a network of public and private institutions support and stimulate the development of investment, resource formation and venture finance and investment software that can function effectively.

The article analyzes the main conceptual basis and nature of investment security agricultural production. It is found systemic aspects of investment security agricultural production. In order to enhance innovation activities in Ukraine identified a set of measures that will ensure expanded reproduction in investments AIC.

Keywords: investment security, agricultural production, system, resource potential.